

S-6 AIS San Marino

S-6.2

Sidejo IUK – BG

Klerigejo de AIS – San Marino

*Fako: ĵurnalistiko – ĵurnala, reta, radio, tv kun retoriko
kaj modernaj audvidaj rimedoj.*

I. Enkondukaj informoj.

En julio 2009 – okazis en JUK – BG Karlovo filio de AIS, solena malfermo ankaŭ la novan fakon pri ĵurnalismo kaj retoriko. Al tiu strebis ĉefe Prof. dr. h. Ivo Lapenna (Ju/Br) iama Prez. de UEA kaj kunfondito de AIS San Marino.

Ankaŭ celis tiun Prof. M. Grego (IT) la unua dekano de S-6 de AIS kaj lia posteulo Prof. T. Tyblewski. Fine atingis celon, nuna vic dekano de S-6 E. Prof. A. Lewanderska-Quednau kun la helpo de Rektoro de JUK – BG E. Prof. B. Leonov kaj grupo de polaj kaj bulgaraj specialistoj.

La studprogramo bazigas sur la jam esplorita en PL programo, kaj adoptita por eblo studi pere de reto.

II. La teamo estas:

Grupo de kunlaborantoj de fako ĵurnalistiko kaj retoriko – S6/2 kursoj por studentoj de AIS – San Marino kaj JUK – BG klerigejo de AIS prilaboritaj kaj kolektitaj de A. Lewanderska – Quednau

Iniciatintoj					
	I. Lapenna	M. Grego	T. Tyblewski	K. Kałol	Bocheński
Organizatoroj aŭtoroj					
	J. Gębala	W. Saldman	R. Cvertkov	A. Lewanderska –Quednau	H.D. Quednau
Kunagantoj					
	B. Czekajska	G. Silver	S. Lewanderski	S. Marček	Bardyl Selimi
Lingva kontrolo					
	D. Emler	I. Winnicka	F. Weigold	E. Szajner	M. Zielińska- Olund
					
	A. Golonka	J. Krupp- Lewanderski	E. Matkowski		
Kunlaborantoj grafika ordigado kaj fotoj					
	E. Bogacińska	TV plovdiv	W. Sklorz	A. Suchocki	T. Chmielnik

					
	O. Bogaciński	J. Wójcik	M. Zdanowski	L. Gierko	J. Walaszek
					
	T. Pomorska	R. Piwnik	Izydorczyk	A. Pleśnar	F. Ziemiński
					
	radio Karlovo	A. Piliponis	D. Szeters	Z. Benet	N. Pietuchowska
					
	F. Brom	M. Szczygieł	W. Bormann	Z. Błażejczyk	J. Kamiński
Honoraj anoj					
	A. Kwaśniewski	H. Hodecka	W. Cimoszewicz	L. Wątróbski	Stefan. Maul
					
	W. Bartoszewski	B. Geremek	R. Ciecierski		

Programo de fako
Laŭ modelo de polaj lernejoj
Forma studado: ĵurnalistiko interreto

Harmonogram zajęć szkolenia zawodowego. *Harmonogramo.*

„Dziennikarstwo internetowe” – „Ĵurnalismo per interreto”

Sesja	Godzina Horoj	Nazwa przedmiotu Nomo de objekto	Forma zajęć Formo
1	08:00–08:45	Podstawy telekomunikacji <i>Bazoj de telekomunikado</i>	w l
	08:50–09:45		
	09:40–10:25		
	10:30–11:15	Podstawy technologii Internetu <i>Bazoj de teknologio pri reto</i>	w l
	11:20–12:05		
	13:00–13:45	Podstawy technologii Internetu <i>Bazoj de teknologio pri reto</i>	w l
	13:50–14:35		
	14:40–15:25		
	15:30–16:15	Podstawy dziennikarstwa <i>Bazoj de ĵurnalismo</i>	w l
	16:20–17:05		
	08:00–08:45	Podstawy telekomunikacji <i>Bazoj de telekomunikado</i>	w l
	08:50–09:45		
	09:40–10:25		
	10:30–11:15	Podstawy technologii Internetu <i>Bazoj de teknologio pri reto</i>	w l
	11:20–12:05		
	13:00–13:45	Podstawy technologii Internetu <i>Bazoj de teknologio pri reto</i>	w l
	13:50–14:35		
	14:40–15:25		
	15:30–16:15	Podstawy dziennikarstwa <i>Bazoj de ĵurnalismo</i>	w l
	16:20–17:05		
2	08:00–08:45	Podstawy telekomunikacji <i>Bazoj de telekomunikado</i>	w l
	08:50–09:45		
	09:40–10:25		
	10:30–11:15	Prawo medialne i ochrona własności intelektualnej <i>Juraj leĝo kaj intelekta propreco</i>	w l
	11:20–12:05		
	13:00–13:45	Prawo medialne i ochrona własności intelektualnej <i>Juraj leĝo kaj intelekta propreco</i>	w l
	13:50–14:35		
	14:40–15:25		
	15:30–16:15		
	16:20–17:05		
	08:00–08:45	Podstawy telekomunikacji <i>Bazoj de telekomunikado</i>	w l
	08:50–09:45		
	09:40–10:25		
	10:30–11:15	Podstawy technologii Internetu <i>Bazoj de teknologio pri reto</i>	w l
	11:20–12:05		
	13:00–13:45	Podstawy dziennikarstwa <i>Bazoj de ĵurnalismo</i>	w l
	13:50–14:35		
	14:40–15:25		
	15:30–16:15	Publicystyka w portalu internetowym <i>Ĵurnalismo en interreta portalo</i>	ćw. e
	16:20–17:05		
3	08:00–08:45	Podstawy telekomunikacji <i>Bazoj de telekomunikado</i>	w l
	08:50–09:45		
	09:40–10:25		
	10:30–11:15		
	11:20–12:05	Podstawy technologii Internetu <i>Bazoj de teknologio pri reto</i>	w l
	13:00–13:45		
	13:50–14:35	Podstawy dziennikarstwa <i>Bazoj de ĵurnalismo</i>	w l
	14:40–15:25		
	15:30–16:15	Technologia integracji Internet, prasa, radio, telewizja <i>Teknologio de interreta integrado ĵurnaloj, radio, tv</i>	ćw. e
	16:20–17:05		

	08:00–08:45	Podstawy technologii Internetu <i>Bazoj de teknologio pri reto</i>	w l
	08:50–09:45		
	09:40–10:25		
	10:30–11:15	Podstawy dziennikarstwa <i>Bazoj de ĵurnalismo</i>	w l
	11:20–12:05		
	13:00–13:45		
	13:50–14:35	Podstawy dziennikarstwa <i>Bazoj de ĵurnalismo</i>	w l
	14:40–15:25		
	15:30–16:15		
4	16:20–17:05	Technologia integracji Internet, prasa, radio, telewizja <i>Teknologio de interreta integrado ĵurnaloj, radio, tv</i>	ćw. e
	08:00–08:45	Technologia integracji Internet, prasa, radio, telewizja <i>Teknologio de interreta integrado ĵurnaloj, radio, tv</i>	ćw. e
	08:50–09:45		
	09:40–10:25		
	10:30–11:15	Dziennikarstwo informacyjne w portalu internetowym <i>Informada ĵurnalismo en la reta portalo</i>	w l
	11:20–12:05		
	13:00–13:45		
	13:50–14:35	Dziennikarstwo informacyjne w portalu internetowym <i>Informada ĵurnalismo en la reta portalo</i>	w l
	14:40–15:25		
	15:30–16:15		
	16:20–17:05	Technologia integracji Internet, prasa, radio, telewizja <i>Teknologio de interreta integrado ĵurnaloj, radio, tv</i>	ćw. e
	08:00–08:45	Technologia integracji Internet, prasa, radio, telewizja <i>Teknologio de interreta integrado ĵurnaloj, radio, tv</i>	ćw. e
	08:50–09:45		
	09:40–10:25		
	10:30–11:15	Dziennikarstwo informacyjne w portalu internetowym <i>Informada ĵurnalismo en la reta portalo</i>	w l
	11:20–12:05		
	13:00–13:45		
	13:50–14:35	Dziennikarstwo informacyjne w portalu internetowym <i>Informada ĵurnalismo en la reta portalo</i>	w l
	14:40–15:25		
	15:30–16:15		
5	16:20–17:05	Technologia integracji Internet, prasa, radio, telewizja <i>Teknologio de interreta integrado ĵurnaloj, radio, tv</i>	ćw. e
	08:00–08:45	Technologia integracji Internet, prasa, radio, telewizja <i>Teknologio de interreta integrado ĵurnaloj, radio, tv</i>	ćw. e
	08:50–09:45		
	09:40–10:25		
	10:30–11:15	Etyka dziennikarstwa <i>Ĵurnalisma etiko</i>	w l
	11:20–12:05		
	13:00–13:45		
	13:50–14:35	Dziennikarstwo informacyjne w portalu internetowym <i>Informada ĵurnalismo en la reta portalo</i>	w l
	14:40–15:25		
	15:30–16:15		
	16:20–17:05	Etyka dziennikarstwa <i>Ĵurnalisma etiko</i>	w l
	08:00–08:45	Dziennikarstwo informacyjne w portalu internetowym <i>Informada ĵurnalismo en la reta portalo</i>	w l
	08:50–09:45		
	09:40–10:25		
	10:30–11:15	Prawo medialne i ochrona własności intelektualnej <i>Juraj leĝo kaj intelekta propreco</i>	w l
	11:20–12:05		
	13:00–13:45		
	13:50–14:35	Prawo medialne i ochrona własności intelektualnej <i>Juraj leĝo kaj intelekta propreco</i>	w l
	14:40–15:25		
	15:30–16:15		
6	16:20–17:05		
	08:00–08:45	Etyka dziennikarstwa <i>Ĵurnalisma etiko</i>	w l
	08:50–09:45		
	09:40–10:25		
	10:30–11:15	Publicystyka w portalu internetowym <i>Ĵurnalismo en interreta portalo</i>	ćw. e
	11:20–12:05		
	13:00–13:45		
	13:50–14:35	Publicystyka w portalu internetowym <i>Ĵurnalismo en interreta portalo</i>	ćw. e

	14:40–15:25		
	15:30–16:15	Redagowanie witryny internetowej	ćw.
	16:20–17:05	<i>Redakto de interreta vitrino</i>	<i>e</i>
	08:00–08:45	Dziennikarstwo informacyjne w portalu internetowym	w
	08:50–09:45	<i>Informada ĵurnalismo en la reta portalo</i>	<i>l</i>
	09:40–10:25	Etyka dziennikarska	w
	10:30–11:15		
	11:20–12:05		
	13:00–13:45	Publicystyka w portalu internetowym	ćw.
	13:50–14:35		
	14:40–15:25		
	15:30–16:15	Redagowanie witryny internetowej	ćw.
	16:20–17:05	<i>Redakto de interreta vitrino</i>	<i>e</i>
7	08:00–08:45	Redagowanie witryny internetowej	ćw.
	08:50–09:45		
	09:40–10:25		
	10:30–11:15		
	08:00–08:45	Redagowanie witryny internetowej	ćw.
	08:50–09:45		
	09:40–10:25		
	10:30–11:15		

w – wykład   *l* – lekcjonuj
ćw. – ćwiczenia   *e* – ekzercado

III. La kolekton de materialon por studentoj prilaboris A. Lewanderska kaj E. Bogacińska kiel modelo por moderna kaj praktika agado, oni uzas pioniran rimedon, aplikitan de Direktoro de Pola Cyfra+.

IV. La programo prezentata estas en pola kaj esperanto lingvoj kaj tekstas jene.

PROGRAMO.

Materialoj:

1. Mallonge pri historio de ĵurnalistiko – A. Lewanderska (pola/esp).
2. St. Maul – AIS-kurso pri komunikad-scienco kaj ĵurnalistiko
3. I. Lapenna – bazo de parolkapablo kaj neceso koni retorikon (pola/esp.)
4. T. Tyblewski – Personeco de homo.esperante
5. A. Lewanderska – ABC – de filmo kaj TV. (pole|esperanto)
6. Malfermo de fako julio 2009 – reportario el bulteno de Bardyl Selimi.Jolanda Jozsi;..
7. Nia bulteno – B. Selimi, Lewanderska, Marcek, Fössmeier.
8. Rolo de J. M. Bocheński (rememoro).
9. R. Kapuściński – Modelo de ĵurnalisto de T. Chmielik
10. Filmoj de fratoj g. T.Chmielewski-prelegoj dum UK 2009.
11. Miaj spertoj el arabaj emiratoj kaj en PL – Direktoro de Cyfra Plus W.Saldan
12. Modelo de instruado el fako de ĵurnalismo – Komarno – S. Marček – SK.
13. Ĵurnalistiko praktika Jolanda Jozsi – Kultura Centro – Braşov – RO.
14. Redaktado de informoj por entreprenoj B. Czekajska PL/A
15. Rete ĉu papere? R. Corsetti IT.
16. „itd” – la baza ekzercado por junaj ĵurnalistoj- kaj lia unua ĉefo A. Kwaśniewski
17. Uzeble kaj utile – Ola Kovyazina – UK (AIS studento, vic prez de TEJ-o)
18. Historio de AIS – Pl – Skize A. Sochacki (raporto skriba kaj en fotoj)
19. Por infanoj kaj junuloj S. Mac Gil HU/NZ. (Prez de ILEI, ĉef red de Juna Amiko)
20. En la servo de etnaj grupoj – E. Prządka – radio kaj TV PL, B. Pietrzak-UEA, G.Kosiarska E-Programo de pola radio.
21. Agimantas Piliponis.Komunikadscienco kaj lingva formigo de specialistoj en teknikaj kolegioj kaj altlernejoj.
22. Komunikacia i jej rola, pole, esperante, litove, ruse, france

1/ A. Lewanderska-Quednau :

Mallonge pri historio de ĵurnalistiko

Historia dziennikarstwa – w skrocie.

Ĵurnalismo – genezo, evoluo

La komencon, oni serĉas en komenco de komunikado de homoj. En tiu periodo aperis: *vorto, bildo, bildo kaj teksto.*

Gatunki dziennikarskie – geneza i ewolucja

Gatunki dziennikarskie pojawiają się wtedy, gdy pojawiają się formy przekazu, gdy ludzie zaczynają się komunikować (*słowo, obraz, obraz i tekst*).

***

Roma periodo:

En tiu periodo aperas „ACTA POPULI ROMANI”. Ĝi estas la unua publika, perioda rimedo de komunikado. Estis bildigita pere de (tabuletoj kun informoj, ekz. pri rezulto de igroj, ventkadoj.

Oni dispartigas

- komencon de publicistiko (materialojn epistolarajn),
- komencon de retoriko reprezentanto – MARCUS FABIVS QVINTVLIANS, aŭtoro de famaj 5-demandoj (kiu, kio, kiam kie, kiel?) al tiu oni aldonis poste – kun efiko?

Czasy Rzymskie:

– ACTA POPULI ROMANI pierwszy publiczny, periodyczny środek przekazu (tabliczki ustawione z informacjami: np. wynik igrzysk, zawodów),

– piśmiennictwo epistolarne (początki publicystyki),

– początki retoryki – MARCUS FABIVS QVINTVLIANS autor formuły 5 pytań (kto, co, kiedy, gdzie, jak?) potem doszło pytanie: z jakim skutkiem?

***

Ĉinio:

En la 6-a jc. aperis per kaligrafio farita la devigoj de familio (dinastio) TANG.

Mezeuropo kaj renesanco:

- okazis komenco de informoj,
- informoj por reĝaj kaj princaj lokoj, merkatoj kaj bankoj,
- la unua AVISSO kaj ZEITUNG,
- unoopaj informoj, kun komentario kun bildoj (el 15jc.),

Epizod ĉiński:

VII w. kaligrafowane na papierze rzywowym zbiory przekazów rozporządzeń rozpowszechniane za czasów dynastii TANG.

Europa między średniowieczem a odrodzeniem:

- początki informacji prasowej,
- zbiory doniesień dla dworów, firm handlowych i banków,
- pierwsze AVISSO i ZEITUNG,
- druki ulotne operujące wiadomością, a później

– ESSAIS – fare de Michael Montaigna el 1580.
Ĝi estas nomata kiel la unua literata verko, kiu komencas la mondan publicistikon.

La 17jc. kun karakterizo:

- informoj,
- statistika praso, libroj, unu aŭ durompa,
- ne estis tn.dispartiglumo, nur akapitoj,
- pagina konstanta,
- ne estis vorzeite,
- estis tre kostaj.

Aperis la unua ĵurnalo 1707 –

THE DAILY COURANT

18jc. – kulturo kaj socio:

- aperas publicista artikolo kaj esejo,
- 1665 – la unua recenzo,
- 1668 – Marcus Politikus – la unua reklamo, En renesanco
- aperas legado kaj bibliotekoj,
- jam oni skribe dispartigas temon kaj formojn,
- aperas la unuaj magazenoj,
- MONITOR – de *Franciszek Bohomolec* (la unua felietonisto).

relacjā oraz ilustracjā (XVw.),

– ESSAIS Michaela Montaigna wydane w 1580r., pierwszy gatunek literacki, który znalazł poczesne miejsce w publicystyce.

***

Periodyczna prasa informacyjna XVII i jej

cechy:

- wiadomości, wzmianki, relacje zamieszczano w sposób przypadkowy, wg kolejności spływu,
- układ prasy statyczny, książkowy, jedno lub dwułamowy,
- brak światła (były akapity),
- pagina ciągła (kolejna strona),
- brak wyodrębnionych nagłówków,
- wygórowana cena.

Pierwszy dziennik 1702 –

THE DAILY COURANT

***

Wiek XVIII to prasa społeczno-kulturalna:

- krystalizują się takie odmiany jak: artykuł publicystyczny i esej,
- 1665r. W Jurnal des Sorantes zamieszczono recenzję pierwszej książki,
- 3 lata później w londyńskim Mercurius Politycus – pierwsza reklama,
- Oświecenie (czas przełomu):
- rozwój czytelnictwa,
- prasa różnicuje się tematycznie i formalnie,
- pojawiają się pierwsze magazyny,
- krystalizują się wszystkie klasyczne formy wypowiedzi prasowej,
- MONITOR – pierwsze polskie czasopismo moralizatorskie (*Franciszek Bohomolec* – „ojciec felietonistów”)

***

Franca Revolucio:

- ĵurnaloj uzataj por politikaj celoj,
- ĵurnaloj atingas ĝis 100 000 ekzemplerojn,
- J. Reul Morat kaj Kamil desmaulins satira politika, karikaturo.

Wielka rewolucja francuska i jej prasa:

- prasa jako instrument polityki (skuteczność),
- nakłady niektórych dzienników przekroczyły 100 tys. egzemplarzy,
- dużą rolę w kształtowaniu nastrojów mas odegrała prasowa karykatura i rysunek satyryczny,
- w publicystyce królował komentarz mistrzów J. Reul Morat’a czy Kamila Desmoulins’a
- 80% Francuzów było niepiśmiennych, dlatego używano rysunków satyrycznych i karykatur.
- 1794 – telegraf optyczny

***

1800j. FELIETONOJ

- en ĵurnalo des Debates oni aldonas tekstojn kaj bildojn kaj nomis ilin FEUILLE,
- tiu fariĝas la konstanta rubriko (Schpalte),
- Daniel Defoe komencis fari la stilistikon.

Rok 1800 – rok FELIETONU

- do Journal des Debates dołączono luźną kartkę zadrukowaną tekstami błahymi i żartobliwymi, którą nazwano FEUILLE,
- z czasem kartka przekształciła się w stałą rubrykę felietonową,
- jeszcze przez wiele lat publikowano tam teksty o innej niż felietonowa stylistyka,
- Daniel Defoe wprowadził jako pierwszy na początku XVIII w. stylistykę.

***

Epoko de Napoleon:

- komenco de manipulado de opinio,
- grava rolo de praso kiel rimedo de reganto,
- aperas la termino de „publika opinio”.

Epoka napoleońska:

- stworzyła klimat i potrzebę świadomego kształtowania poglądów i postaw społecznych, poprzez manipulację informacją i jednostronną publicystykę,
- doceniał rolę prasy w kształtowaniu pozytywnego wizerunku swojej osoby i państwa,
- przypisuje się mu pierwszeństwo w posługiwaniu się terminem „opinia publiczna”.

***

Reformoj de Emil de GIRARDIN:

1831j. prasa moderna

Reformy Emila de GIRARDIN:

1831 prasa nowoczesna

- konkreta rolo de praso, kiu estas bazo de merkata ludo,
- oni strebas al konstanta prenumerato,
- devas esti ne multe kosta kaj atrakcia por unuopa homo,
- devas esti sandependa de politiko.

Francio fariĝas la lulilo de moderna ĵurnalo.

Egirazolin proponas 4-kolomojn, grandan vineton, titolan. enkondukan artikolon, la 1-a paĝo estos por merkato. La dua kolumno – por gieldoj, prezoj de varoj. 3-a kolumno – informo pri publicistiko kaj reklamo.

- prasa miaĵo staĉi sin tovarom i podlegaci grze rynkowej,
- powinna pozyskiwac jak najwiecej grupę prenumeratorów,
- powinna byc tania i atrakcyjna dla przecietnego czlowieka,
- powinna stronic od polityki.

Francja jest kolebką prasy nowoczesnej.

Egirazolin zaproponował układ czterokolumnowy, duża winieta tytułowa, numer zaczynał artykuł wstępny: strona 1 miała być stroną handlową. Druga kolumna informacyjna – giełdowa, ceny towarów. 3 kolumna publicystyczna poświęcona wyłącznie ogłoszeniom i reklamom.

***

1838j. (revolucio)rivalizacio pri legantoj:

- komencas batali 2 parizajn ĵurnalojn:

- La Presse – de Emil de Girardin,
- La Siecle de Armand Dutacg.
-

periodo de rivalizado pri klientoj, oni publikigas la novajn verkojn de famaj aŭtoroj. Aperoj de grupo de Aleksander Dumas.

Teama laboro:

- dinamika laboro de ĵurnaloj,
- provokaj titoloj,
- diversa grafikaĵo,
- aktualaj informoj,
- la romanoj en partoj,
- ne alta prezo,
- senpera kolportado.

Rok 1838 pocomatek (revolucij) rywalizacji

o czytelnika:

- do walki staja 2 paryskie dzienniki,
- pierwszy to LA PRESSE Emila de Girardin,
- druga to Le Siecle Armanda Dutacga.

Wydawcy zaczęli prześcigać się w dostarczaniu materiałów lepszych, poczytnych, pozyskiwanie gwiazd (literaci) noweli i powieści. Pisarz wykreowany przez prasę Aleksander Dumas (zatrudniał pisarzy którzy wypełniali jego pomysły).

Wyniki realizacji:

- nowy dynamiczny układ dziennika,
- rozbudowane i krzykliwe nagłówki,
- różnorodne elementy graficzne,
- dominacja form informacyjnych,
- powieść odcinkowa,
- niska cena,
- kolportaż bezpośredni.

Aperas la nomo de „*bulvara praso*” – de loko de vendado de ĵurnaloj en parizaj bulvaroj.

„*prasa bulwarowa*” wywodzi się z okresu kiedy młodzi chłopcy sprzedawali ją na paryskich bulwarach.

„*LE PETIT JOURNAL*” ĝis 300 000 ekzempleroj. 1 – kostis 1SU.

„*LE PETIT JOURNAL*” pierwsze masowe pismo informacyjne o nakładzie 300 tyś. egzemplarzy, kosztował 1 SU (najmniejsza moneta we Francji).

***

Agencio prasa:

- Charles Houas – kaj la merkata bureo por informo (la unua europea AP),
- berlinaj plenipotentoj,
- Bernard Wolf (nuna BPA),
- ISRAEL BEER VEL JULIUSZ REUTER.

Agencje prasowe:

- Charles Houas i jego biuro handlu informacją (pierwsza europejska AP),
- berlińscy plenipotenci,
- Bernard Wolf (obecny BPA),
- ISRAEL BEER VEL JULIUSZ REUTER.

***

Depeŝoj:

- Samuel Morse, telegrafo kaj alfabeto – 1840,
- la unuaj depeŝoj „Boltimo Patriot”,
- brita „Times”, aperigas informon pri naskiĝo de filo de Reĝino Viktorio.

Rozwój dziennikarstwa agencyjnego:

DEPESZE

- Samuel Morse jego telegraf i alfabet zaprezentowany w 1840r.,
- pierwsze depesze 1844r. w „Baltimore Patriot”,
- brytyjski „Times” publikuje depesze o narodzinach syna królowej Wiktorii.

***

Prasa – fotado:

- Zois Daoguerre 1839,
- 1842 – „Illustrated London News” – la unua foto,
- fotoreporterio de krimea milito de Robert Fenton 1855 – de la 1-a secesia de Matthew Brady,
- la unua foto prasa 1888 (portreto).

Początki fotografii prasowej:

- Zois Daoguerre 1839,
- 1842 „Illustrated London News” pierwsze zdjęcia,
- fotoreportaż z wojny krymskiej Roberta Fentona 1855 I wojny secesyjnej Matthew Brady,
- pierwsza fotografia autentyczna fotografia prasowa 1888 (portret).

***

La fino de 19j.c.:

- fino en praso de europea procezo de kreado de la unuaj klasikaj gattung pri informado, kaj iliaj diferencigoj,
- kronologio de socia reportario,

Novaj Medioj – filmoj de frataj Lumiere 1885

http://sciaga.nauka.pl/index.php/id=index/dept=54/cath=221/sc_id=13268/title=Gatunki_dziennikarskiehistoria

***

Schylek XIX w.

- kończy się w prasie europejskiej proces formowania się wszystkich klasycznych gatunków informacyjnych i publicystycznych oraz ich odmian,
- chronologicznie ostatnim był reportaż społeczny.

Nowe Medium – film braci Lumiere 1885

Por tio temo estas necesaj informoj pri:

- TV – laboratorio,
  - Ĵurnalistaj legoj,
  - Analizo de medioj,
- Amaskomunikado.

Stefan Maul

AIS–kurso pri KOMUNIKAD–SCIENCO kaj ĴURNALISTIKO

8 bazaj lekcioj

- 1a lekcio: Enkonduko en la arton skribi (p. 2)**
- 2a lekcio: Formoj de komunikado kaj strukturoj de komunikiloj (p. 9)**
- 3a lekcio: Amas–komunikiloj kaj ĵurnalismo en ŝtato kaj socio (p. 17)**
- 4a lekcio: Internacia komunikado – sistemo kaj problemoj (p. 23)**
- 5a lekcio: Efikoj de amas–komunikiloj (p. 30)**
- 6a lekcio: Esploroj pri la publiko (p. 35)**
- 7a lekcio: Prezento – engaĝigo kaj program–strukturado (p. 42)**
- 8a lekcio: Publikaj rilatoj kaj varbado (p. 49)**

Akademio Internacia de la Sciencoj – San Marino (AIS)

Adreso de la docento:
Stefan Maul, Pferseer Str. 15, DE–86150 Augsburg
retpoŝto: S.H.Maul@t-online.de

© AIS–JUR–kopi–rajtoj

Kompostita per „Ĉapelilo“

Enkonduko en la arton skribi

1. Kelkaj bazaj terminoj bezonataj

Eble vi miras pri la titolo, ĉar ĝi povus sugesti ke ni volas instrui al vi alfabeton aŭ kaligrafion, dum vi prave atendas spertiĝi en produktado de artikoloj, eseoj, libroj kaj ĉe tio pensas pri la termino *verki*. Sed se ni volas science aliri la temon, ni devas eliri de l' plej vastasenca koncepto kaj poste paŝon post paŝo transiri al specifaj konceptoj. Per pli simplaj vortoj: antaŭ ol *verki* vi devas scii kiel skribi.

1.1. skribi: Kion signifas *skribi* en nia kunteksto? Kiu skribas, tiu esprimas ideojn kaj pensojn por aliaj homoj, volas komuniki ilin al aliaj. Oni neniam skribas por si mem, sed ĉiam por aliaj; eĉ kiam vi skribas taglibron, la celata persono ne estas vi mem, kia vi estas en tiu ĉi momento, kiam vi surpaperigas ion, sed la celata persono estas vi post kelkaj, multaj jaroj – kaj tiam vi estos alia persono. Oni skribas leteron, artikolon, novelon, romanon, versaĵon, eĉ paroladon kaj prelegon; oni skribas en gazetoj kaj revuoj; ni parolas pri la parola kaj pri la skriba literaturoj; ni havas Sanktajn Skribojn; skribado do estas unu el la plej gravaj, esencaj rimedoj de komunikado. Tamen *skribisto* ne estas tiu, kiu profesie surpaperigas siajn ideojn kaj pensojn, sed tiu kiu komisiite de alia, kutime analfabeto, skribas; sen skribistoj, cetere, ni malhavirus multajn historiajn valoraĵojn de l' antikva kaj meza epokoj, kiam skribi literojn estis granda meti–arto.

Por profesia skribanto en nia senco ni uzas alian terminon, pli specifan:

1.2. verki: Ankaŭ la termino *verki* estas iom vasta koncepto; oni verkas operon same kiel artikolon. Verkanto per spirita laboro kreas aŭ produktas ion novan en scienco aŭ arto, la rezulto estas verko. Sed se malordo sur mia skribtablo ankaŭ estas mia verko, se atenco estas verko de teroristoj, ni vidas ke tiu ĉi termino enhavas multajn facetojn. Kaj tamen *verkisto* estas laŭ la lingvouzo nur tiu homo, kiu verkas librojn, eseojn, novelojn, romanojn, dramojn sed ne artikolojn, ĉar en tiu ĉi okazo ni parolas pri aŭtoro, verkinto, skribinto de artikolo aŭ ĵurnalisto, kiam temas pri homo kiu profesie skribas artikolojn en gazeto. La kompleta verkaro de aŭtoro tamen estas kolekto ne nur de ties libroj, sed de ĉio kion iam ajn tiu skribis.

Do la termino *verki* estas nur parte uzebla en nia kunteksto. Kiel ni vidas, spite al iuj sin memdifinaj lingvoskoloj, ankaŭ la lingvo internacia ne estas, ne povas esti logika en strikta senco de l' vorto, eĉ se la helena vorto *logos*, de kiu dereviĝas *logiko*, signifas ankaŭ *vorto*. Lingvon kreas ne nur la homa cerbo, sed multe pli kaj unue la homa *animo*, kaj lingvo sen animo ne estas vivipova, troa logiko povus sufoki tiun animon kaj per tio la lingvon mem.

Nelogika estas ankaŭ la tria termino, kiu ludas rolon en nia kunteksto:

1.3. komuniki: La fako, en kiu ni moviĝas, moderne estas nomata *komunikad–scienco*, nocio nekontentiga laŭ pluraj aspektoj. Antaŭ 30, 20 jaroj tiu ĉi fako estis *gazetar–scienco* aŭ *ĵurnalistiko*. Evidente ĝi okupiĝis precipe aŭ ekskluzive pri skribitaj kaj presitaj periodaĵoj. Sed kun invento kaj apero de kinofilmo, radiofonio, sonbendo, televido kaj laste vidbendo, ĉiuj uzataj ankaŭ de ĵurnalistoj, montriĝis ke ne plu sufiĉas kaj taŭgas la nocio *gazetar–scienco*. Pri *ĵurnalisto* kaj *ĵurnalismo* ne estis granda problemo, ĉar la termino *ĵurnalo* kovras ne nur la nocion de taga gazeto sed entenas ankaŭ tiun de ĉiutaga registrado de eventoj kvazaŭ en taglibro. Do oni povis paroli ankaŭ pri ĵurnaloj en radio– kaj televid–programo same kiel pri radio– kaj televid–ĵurnalistoj. Tamen la nocio *ĵurnalistiko* al multaj sciencistoj ŝajnis esti tro malvasta, ĉar fiksita per la komunuza lingvo tro strikte al presitaj produktoj de ĵurnalismo.

Serĉante taŭgan kaj trafan terminon por la scienco mem, kiu kovru ĉiujn kategoriojn de moderna ĵurnalismo, oni trovis nenion pli bonan ol la en nia kunteksto eble plej vastsignifan terminon *komuniki*. Ĝi havas tre multajn facetojn de precipe teknika signifo, kiun ekzemple PIV ¹⁾ difinas

tiel: „1 (iu) Fari ion komuna inter si k alia homo, konigante ĝin al li; konigi, sciigi ... 2 (io) Transmeti, transdoni, transigi“... La ekzemploj en PIV konsekvence temas pri multaj diversaj aferoj: komuniki dokumentojn al kunlaborantoj; la piŝto komunikas sian movon al la rado; komunikiĝi kun malĉastulinoj; interkomunikaj ujoj; tiuj du kvartaloj interkomunikiĝas nur per la ponto; telekomunikiĝoj estas „komunikiĝoj, plenumataj per longdistancaj aŭ senfadenaj rimedoj“.

Certe, ĵurnalistoj en sia ĉiutaga laboro bezonas kaj uzas diversajn tiajn teknikajn komunikilojn, kiaj estas telefono, telekso, telekopiilo aŭ telefakso kaj komputila reto. Kaj sendube ja gazeto, radiofonio kaj televido estas – laŭ teknika vidpunkto – komunikiloj, rimedoj por komuniki ion al aliaj. Efektive ekzistas en la vasta gamo de l’ signifoj ligitaj al la termino *komuniki* kaj ties derivaĵoj kaj vortkunmetoj pluraj, kiuj rekte koncernas ĵurnalismon. Ĵurnalistoj ja komunikas novaĵojn kaj informojn, registaro transdonas al ĵurnalistoj komunikaĵon. PIV donas jenan ekzemplon: *la telefono, radio kaj kino estas pli efikaj komunikiloj ol la gazetaro*. Kaj ĝi difinas la derivaĵon *komunikado* koncize kaj sen ekzemploj tiel: „Ago de persono aŭ aĵo, kiu komunikas.“

2. Moderna koncepto de komunikad–scienco

Per lingva konvencio ni do povas akcepti kaj uzi la terminon *komunikad–scienco* kaj paroli en tiu ĉi fako pri *komunikiloj* gazeto, radiofonio, televido, amas–komunikiloj ktp. La konvencio en nia fako restrikta tiujn du terminojn – *komunikado* kaj *komunikilo* – al pure kaj sole ĵurnalisma senco, ekskluzivante aliajn, precipe pure teknikajn sencojn, tiel ke telefono ne estas rimedo en komunikad–scienco.

Kial tamen tiu ĉi termino kreita per konvencio estas nekontentiga? La problemojn ni rapide ekkonas, kiam ni volas paroli pri gravaj kaj esencaj nocioj kaj konceptoj en tiu ĉi scienco. Tiel ni ne parolas pri *komunikad–libereco* sed devas diri *ĵurnalisma libereco*, kiam ni volas priskribi la plej esencan karakterizaĵon de profesia komunikado en demokratio, kaj simile ni ne havas *etikon de komunikado* sed ĵurnalistan etikon, kiam temas pri moralaj devoj kaj rajtoj de tiuj, kiuj profesie komunikadas kaj – cetero – ne estas nomataj *komunikistoj*.

Plian fojon do ni troviĝas en scienco, kies bazo kaj objekto estas la homa lingvo, antaŭ la demando pri logiko kaj devas konkludi kaj konstati, ke lingvo ne estas logika, nek iu ajn nacia nek la lingvo internacia. Konsekvence komunikad–scienco ne apartenas al matematiko aŭ filozofio, kiuj bezonas kaj havas siaspecajn logikojn, sed konvene sidas en morfosciencoj, tiu branĉo, kiu ne metas aŭ kreas premisojn kaj konstruas sur tia fundamento logikan koncepton sed – kiel eldiras la termino morfologio – per empiriaj sciencaj rimedoj studas, priskribas, klarigas kaj strukturas la formojn de komunikado. Tio estas la teoria kaj seka parto de l’ komunikad–scienco, la parto strikte scienca. Multaj universitatoj kaj fakultatoj tra l’ mondo kontentiĝas pri tiu ĉi pure–nure teoria, sendube pravigebla koncepto; sed ŝajnas al ni, ke ne povas sufiĉi ke oni tiel produktas nenion alian ol arton por arto, kiu servas al nenio alia ol krei unu generacion de komunikad–teoriistoj post la alia.

Ni ne kontentas pri tiu ĉi malvasta koncepto, ĉar ni estas firme konvinkitaj pri tio, ke la vera celo de scienco devas esti, utili al la homoj. Tial en Akademio Internacia de la Sciencoj – San Marino kaj specife en ties Morfosciencia Sekcio la fako Komunikad–Scienco integre interplektas teorion kaj praktikon tiel, ke studentoj surbaze de scienca fundamento spertiĝas ankaŭ en aplikado de ties ekkonoj kaj eltrovoj. Tial temas ne nur pri la formoj mem, sed ankaŭ pri formado. Tiel studado en Komunikad–Scienco de AIS ne estas nur ricevo de komunikoj, sed ankaŭ trejnado de studentoj en ĵurnalisma metio sur plej alta nivelo, tiel ke absolvento de l’ baza kurso de Komunikad–Scienco estas fakulo de tiu ĉi ampleksa kaj kompleksa materio kaj same profesiulo, kiu povas akcepti iun ajn ĵurnalistan funkcion senprobleme.

3. La impeto skribi

La lingvon la homo kreis pro forta impulso kaj deziro, komuniki ion al aliaj homoj, la skribon la

homo kreis pro forta impeto transdoni siajn ideojn kaj pensojn al laŭeble multaj aliaj homoj de nuno kaj estonteco, al postaj generacioj. La psikologia dimensio de lingvo – ni parolis pri la animo de lingvo – retroviĝas ankaŭ en ties skriba formo. Tiun ĉi intiman ligitecon de lingvo al skribado demonstras al ni konata fenomeno, kiun oni povas observi aparte bone kaj ofte ĉe homoj, kiuj lernas la lingvon internacian: jam post la unuaj lecionoj ili komencas fervore skribi leterojn, artikolojn, poemojn. Tio okazas aparte rapide ĉe lernantoj de Esperanto, ĉar tiu ĉi lingvo kompare al aliaj lingvoj estas relative facila.

En komunikado oni neniel povas agadi sen skribado. Oni skribas ne nur por presataj komunikiloj, sed ankaŭ por aŭdvidaj kaj elektronikaj. En inform-programoj parolistoj kutime voĉlegas tekstojn skribitajn, same filmraportojn akompanas komentoj antaŭe skribitaj kaj eĉ se spektanto de televido havas la impreson, ke ĵurnalisto libere parolas, tiu ofte voĉlegas skribitan tekston sur granda tabulo aŭ vitro nevidebla por la spektanto, lokita apud la kamerao. Ĉe intervjuo la ĵurnalisto ofte antaŭe skribis siajn demandojn kaj en ne malmultaj gazetaraj konferencoj la ĵurnalisto devas transdoni siajn demandojn en skribita formo. Ankaŭ la plej moderna komunikilo, komputila reto, bezonas skribon por funkcii.

Ni do konstatas, ke la origina kaj nemalhavebla komunik-maniero en ĉiuj komunikiloj estas la skribo. Tial necesas, ke ĉiu kiu intencas kaj strebas aktiviĝi en ĵurnalismo iuspeca, unue lernu kaj perfekte regu la arton skribi. Kiu ne havus impeton skribi, tiu prefere rezignu pri komunikad-scienco kaj ĵurnalismo.

Por eltrovi tion, respondu al vico da demandoj:

Kial mi skribu, emas skribi, al kiu tio utilu?

Pri kiuj temoj mi volas skribi? Ĉu oni ne jam skribis kaj diris ĉion pri tiuj temoj?

Ĉu mi povas komuniki ion novan aŭ ion malnovan pli bone ol aliaj, ol antaŭuloj?

Ĉu mi scias pri *miaj* temoj pli multe ol aliaj?

Kial ĝuste *mi* raportu pri spertoj kaj travivaĵoj, ideoj kaj elpensaĵoj?

Skribu viajn respondojn al tiuj ĉi demandoj kaj kontrolu, ĉu tiuj respondoj estas kontentigaj, ĉu ili pravigas vian intencon, pene lerni la arton skribi.

Se la rezulto estas pozitiva, aliru vian temon kun granda amo, fariĝu intima kun ĝi kaj restu fida al ĝi. Eĉ se vi estas fakulo en via temo, pripensu ke neniuj povas scii ĉion.

4. Kolekti kaj ordigi materialon

Antaŭ ol skribi eĉ nur unu linion, vi devas kolekti kaj ordigi ĉiun materialon disponeblan kaj bezonatan por via temo. Kie vi trovas ĝin? Unue en via cerbo; notu ĉiujn esencajn punktojn kaj aspektojn, kiujn vi scias parkere. Nun serĉu en via arkivo (viaj fak-libroj kaj –artikoloj, kiujn vi kolektis, via sliparo) kaj en publikaj arkivoj (bibliotekoj, kie vi trovas leksikonojn kaj enciklopediojn, plian fakliteraturon) kaj notu ankaŭ tion. Same kolekti kaj serĉi en arkivoj vi devas, cetere, ankaŭ se vi volas skribi pri eventoj, spertoj kaj personoj, ĉar ankaŭ en tiu ĉi okazo ĉio devas esti ĝusta: la koncerna medio, la socia kaj eble politika kaj historia situacio.

Kiam vi kolektis ĉiun haveblan materialon, ekordigu ĝin. Ne komencu per enhavo-listo, sed unue notu ĉiun ĉefan punkton sur unu slipo; se estas tre multaj, reordigu ilin laŭ aspektogrupoj. Nun same notu ĉiujn flankajn kaj akcesorajn punktojn de via temo sur unuopaj slipoj (uzu por ili alikoloran paperon ol vi uzas por la ĉefaj punktoj). Poste atribuu la slipojn kun la flankaj aspektoj al la koncerna ĉefpunkto aŭ ĉefgrupo. Ordigu tiom longe, ĝis ĉio estas en logika strukturo. Tiu ĉi slipara metodo estas relative praktika, sed kompreneble ekzistas ankaŭ aliaj taŭgaj metodoj por kolekti kaj ordigi materialon.

Se vi volas skribi ne pri faktemo sed raportoj aŭ rakonti pri eventoj kaj personoj, agu same, ordigante laŭ ĉefaj personoj, lokoj kaj eventoj kaj laŭ akcesoraj personoj, lokoj kaj okazaĵoj. Kiam ĉion vi zorgeme kolektis kaj ordigis, vi faris la unuan gravan kaj plej malfacilan parton de la skrib-laboro.

5. Oni ne skribas por si mem sed por aliaj

Ĉiu homo parolas sian propran lingvaĵon, kiu povas esti simpla, facile komprenebla aŭ altnivela, fakeca, scienca kaj pro tio malfacile perceptebla. Krome ni scias, ke estas granda diferenco inter parola kaj skriba lingvoj: parolante oni konstruas nekutimajn frazojn, ne finas frazojn, faras pensopaŭzojn, perdas la ruĝan fadenon, saltas de unu afero al alia, ellasas gravajn elementojn ktp. Ĉion tion evitas bona skriba lingvo, tamen en ĝi povas aperi aliaj stumblaĵoj por tiu, al kiu ĝi estas direktita: komplikaj frazkonstruoj, tro longaj frazoj, fremdaj kaj fakvortoj ne komprenataj de ĉiu, multaj substantivoj ktp.

Sed bona skriba lingvo ĉiam devas esti malkomplika, klara, konciza, ne miskomprena. Se oni malatentas nur unu el tiuj ĉi karakterizaĵoj, oni riskas forpeli legantojn kaj la tuta penado skribi estis vana. El ĉiuj bazaj reguloj oni plej ofte malatentas tiun de malkomplikeco. Sed ĉu vere oni povas esprimi grandajn ideojn per simplaj vortoj? Jes, oni povas, ĉiuj veraj verkistoj kaj poetoj kapablis skribi tiel. Ankaŭ vi povas, se vi luktas kun ĉiu vorto, ĉiu frazo, kaj ne skribas tiel, kiel vi ĵus pensas. Jen la malfacila arto skribi facile, malkomplike, kiun oni devas lerni. Germana filozofo Arthur Schopenhauer [Ŝopenhaŭer (1788 – 1860)], asertis ke nenio estas pli malfacila ol esprimi eminentajn pensojn tiel, ke ĉiu devas kompreni ilin. Ni lernu de bonaj stilistoj, ekzemple de Edmond Privat, pri kiu Enciklopedio de Esperanto ²⁾ diras, ke liaj artikoloj estis „klarvidaj, elegantstilaj“ kaj krome: „Kion ajn li verkas, la frazoj vivas, ni rekonas ĉiujn kolorojn de la vera vivo...“ Nuntempa bona stilisto estas ekzemple Claude Piron, kiu en Manlibro pri Ĵurnalismo ³⁾ donas valorajn konsilojn, kiel faciligi tekstojn, kaj poste dediĉis kompletan libron al La bona lingvo ⁴⁾.

Skribante do, oni ĉiam konsciis ke oni skribas ne por si mem sed por aliaj, kaj tio signifas precipe: skribi tiel malkomplike ke ĉiu alia komprenas tion, kion ni volas esprimi. Kiu ne regas tiun ĉi arton, tiu ne trovos legantojn.

6. Titolo kaj komenco povas malfermi vojon al sukceso

Ĉu titolo de artikolo aŭ libro povas esti magneto, kiu amase altiras legantojn? Gotthold Ephraim Lessing [Efraim (1729 – 1781)], unu el la plej klaraj germanaj pensuloj kaj verkistoj, diris ke titolo devas ne esti enhav-indiko; ju malpli multe titolo sciigas pri l' enhavo, des pli bona ĝi estas. Sed ĉu lia *Nathan la saĝulo* ne estas enhav-indiko, ĉu furoris pro sia titolo *La infana raso* de William Auld?

Ne ekzistas recepto por garantii ke titolo allogas legantojn, ĉar malantaŭ tre plaĉa titolo povas kaŝiĝi abomena enhavo kaj inverse. Sed kio ĝenerale validas por la arto skribi, tio validas same por titolo: ĝi estu malkomplika, konciza, preciza kaj klara. Kaj tio eĉ pli forte validas por la komenco, enkonduko de artikolo, rakonto, libro: malfermu al la legonto la okulojn, informu lin per malmultaj frazoj koncize kaj klare pri tio, kio atendas lin, kaj veku lian scivolemon, komunuiku ke vi havas atuton, kiun vi prezentos. Se vi raportas aŭ rakontas, nepre enkonduke informu kiu kiam kie faris aŭ travivis kion, kiel kaj kial tiu persono agis.

Trafaj titolo kaj komenco ne aŭtomate garantias sukceson, sed ili povas malfermi la vojon al tia sukceso; tial zorgeme ripensu kaj verku ilin.

7. Skribu per ĉiuj viaj sensoj

Ni povas vidi, palpi, flari, gustumi, aŭdi, senti. Tion povas ankaŭ legantoj. Multaj aŭtoroj malatentas tion – kompatindaj legantoj! Tial skribu ne nur per la fingroj, sed per ĉiuj viaj sensoj, kun emocio. Kion oni diris pri Edmond Privat? Liaj „frazoj vivas, ni rekonas ĉiujn kolorojn de la vera vivo...“ Do serĉu vivajn vortojn, kiuj aktivigas ĉiujn sensojn. Uzu ilin!

Ankaŭ por tio, kiel skribi vigle kaj vive, ne ekzistas simpla recepto; oni devas lerni, ekzerci tion.

Claude Piron en la jam menciita ĉapitro en Manlibro pri Ĵurnalismo donas multajn koncernajn konsilojn, ekzemple eviti substantivojn kaj pasivajn formojn, preferi adverbojn ktp. Unu el la plej oftaj pekoj en ĉiuj lingvoj sendube estas la uzado de tiel nomataj fremdvortoj, kiuj ofte estas nenijaj aliaj ol sinomimoj aŭ egal-vortoj por ordinaraj, ĉiutagaj vortoj de l' komuniza lingvo. Tiun ĉi problemon ni renkontas precipe, kiam ni skribas fak-teman artikolon aŭ libron. Certe, fakterminoj foje aŭ ofte estas pli precizaj ol kutimaj vortoj, sed vi ne skribas por samfakuloj, vi volas konigi viajn fakajn sciojn al ordinaraj homoj. Do vi devas ĉion skribi tiel, ke tiu ordinara nefakulo komprenas, kion vi volas esprimi kaj klarigi.

En la lingvo internacia ni ofte renkontas tiajn aŭtorojn, kiuj kredas ke uzante fremdvortojn kaj novismojn (neologismojn) ili povas imponi al legantoj. Sed se ĉiu kvina vorto en via teksto estas fremdvorto aŭ nefamiliara faktermino aŭ novismo, kiujn kompreni leganto povas nur foliumante en vortaroj, li post malmultaj frazoj rezignos pri via verko. Provu kompreni jenan difinon: „Komunikad-scienco estas empiria kaj esploriva morfologi-metodika, teori-orientita kaj sistem-progresiva disciplino, kiu eksterpolas la dominantajn faktorojn imanentajn al amas-medioj por katalogi kaj specifi la sociologiajn, psikologiajn, politologiajn kaj ekonomik-determinatajn strukturajn formalismojn laŭ ĉiuaspekta kohereco kaj tiel interpreti la funkci-koordinatojn de la instrumentoj de komunikado kaj ties person-kondiĉataj kreivaj kaj perceptaj procezoj.“ Se vi ne komprenis ĉion, jen pli simpla difino: „Komunikad-scienco esploras kaj priskribas formojn, strukturojn kaj metodojn de komunikiloj kaj ties efikon al konsumantoj.“ Nenion alian mi diris per la unua, ŝajne scienca difino, kiu tamen estis nenio ol faktermina mikspoto.

En la unua bla-bla-difino mi uzis la terminon *amas-medioj*. Jen tipa ekzemplo por ilustru tion, kion ni diskutas. En la lingvo internacia ni perfekte kaj trafe derivas la fakterminon *komunikilo* de l' radiko *komunik-*. Sed ĉar en kelkaj lingvoj modifiĝis paroli pri *amas-medioj*, kelkaj uzantoj de Esperanto senpripense kaj sen iu lingvosento adoptis tiun ĉi esprimon, demonstrante sin tiamaniere modaj kaj modernaj. Tamen la vorto *medio* en la lingvo internacia havas tute alian, klaran signifon: temas pri la ĉirkaŭaĵo, sociaj cirkonstancoj kaj rilatoj. Nenio kaj neniu devigas nin, plivastigi la signifon de *medio* al la medio de ĵurnalistoj, ĉar la termino *komunikilo* bonege sidas en nia lingvo. Kaj strange estas, ke oni jes uzas la esprimon *amas-medioj* en iuj lingvoj, sed por *komunikado* ne diras konsekvence *mediado*, *mediologio* (kiu lasta fakte ekzistas en la lingvo internacia, kun konsekvenca signifo). Jen ni do vidas rilate al centra nocio de nia fako, kiom riska, malĝusta kaj falsa povas esti uzado de fremdvortoj, neologismoj kaj novismoj aŭ ŝajnaj fakterminoj.

8. Tio, kion vi skribas, devas spiri

Vi skribas por esti legata. Tial tio, kion vi skribas, devas ne esti monologo. Eĉ se vi skribas pri la plej seka fak-temo, ankaŭ se vi klarigas, klerigas, instruas, la leganto volas esti alparolata, amuzata. Skribi signifas paroli, dialogi kun leganto, amuze. Franca filozofo kaj verkisto François-Marie Voltaire [Frasuas Mari Volter (1694 – 1778)] diris pri tio: „Ĉiu maniero skribi estas permesata, nur ne la teda. – Lerta kuiristo povas prepari eĉ per la plej ledeca plandumo bongustan manĝaĵon.“

Ĉu vi rimarkis ion en tio, kion ĝis nun ni prezentis al vi? Ĉu vi rimarkis, ke ni ne preskribas, instrukcias, ordonas, ne prezentas abstrakte regulojn, teoriojn, konsilojn, kiujn oni devas atenti? Ĉu vi rimarkis, ke ni ne prezentis al vi monologon, sed ke ni konstante interparolis kun vi? Ĉu vi rimarkis, ke ni tre ofte uzas la vi-formon, ke ni ofte starigas al vi demandojn? Foje ni respondas ilin, foje ne. Vi volas lerni skribadon, kaj en tio ni volas helpi al vi. Jen ĉio. Ni dialogas kun vi, kaj tion faru ankaŭ vi kun viaj legantoj.

Por interparoli ni bezonas spiron. Tial ankaŭ por skribi vi bezonas spiron, vivon, animon, emocion; via leganto vivu kaj spiru kun vi, ĝoju kaj suferu kun vi, reagu en sia animo kaj aktiviĝu en sia fantazio. En dialogo ni uzas mallongajn frazojn, por ke inter ili ni povas spiri. Se via skribita teksto havu spiron, vi same konstruu mallongajn, koncizajn frazojn. Tio ne estas facila; vi eble devas dekfoje reskribi frazon, ĝis fine ĝi spiras. Aliajn frazojn eble vi devas komplete elĵeti, tro

longan frazon disdividi al du, tri aŭ kvar frazoj.

Bona metodo por kontroli, ĉu via skribita teksto havas la spiron de interparolo, estas laŭte legi ĝin aŭ – eĉ pli bone – registri sur sonbendo kaj post kelka tempo, unu semajno aŭskulti ĝin. Rapide tiel vi rimarkos, ĉu vi skribis dialoge, vive, anime, spire aŭ seke, tede, komplike, enuige, fortimige. Simile procedu rilate alineojn; ankaŭ ili ne estu tro longaj, se leganto havu okazon por spiri. Alineo ne havu pli multajn ol 12 ĝis 15 liniojn; ĝi povas esti eĉ nur unu frazo aŭ unu demando.

Kiam vi koncizigis alineon al konvena amplekso, nepre ankoraŭfoje legu ĝin atente por kontroli, ĉu la teksto fluas logike kaj kontinue ankaŭ post elĵeto de frazoj. Kaj fine legu ĉiun alineon por konstati, ĉu eventuale ĝi estas tute superflua. Via leganto dankos al vi pro ĉiu ne skribita alineo kaj inverse ne indulgos vin, kiam li devas legi ion, kion li mem scias, aŭ tute superfluan frazoparton, ekz. „Kiel ĝenerale estas konate...” aŭ „Hodiaŭ estas memkomprenebla afero, ke...” Per tiaj banalaĵoj vi ofendas vian dialog-partneron.

Tre grave: ĉe la fino kontroli, ĉu vi skribis nenion dufoje, ne ripetis saman klarigon, argumenton, ideon. En parola dialogo la alia povas averti: „Pardonu, sed tion vi jam diris!” Via leganto ne povas averti vin tiel, sed li ĉagreniĝos prave, suferante pro via babilemo.

9. Klare, ke ni devas skribi klare

La rusa verkisto Leo N. Tolstoj (1882 – 1910) skribis: „Pensu, kion vi volas, sed pensu tiamaniere, ke ĉiu vorto estas komprenebla por ĉiuj. Per tute klara kaj simpla lingvo oni ne povas skribi malbone.”

Luj lingvoj, ekzemple la germana, estas pli komplikaj kaj pro tio foje pli malklaraj ol aliaj. La lingvo internacia estas facila, malkomplika, klara, do devus esti facile skribi per ĝi klare. Principe jes, sed ĉu vi memoras, ke en la 5a ĉapitro ni atentigis pri la fakto, ke ĉiu homo parolas sian propran lingvaĵon? Se tio validas por gepatra lingvo, kiun ĉiu uzas ĉiutage, tio en pli alta grado validas por lingvo, kiu estas dua, fremda lingvo – kaj la lingvo internacia kutime estas tia. Ĝin influas ne nur la propra persono kaj ties propra, individua pensmaniero, sed ankaŭ la nacilingva medio, la specifa karaktero de l' koncerna gepatra lingvo.

Tial okazas, ke ni facile povas distingi inter franca, itala, germana, japana, hungara kaj aliaj lingvouzoj en Esperanto, kiam temas pri komencantoj aŭ relative freŝaj uzantoj de la lingvo internacia. Tio ne multe ĝenas en interparolo, en korespondado, ĉe salutvortoj en kongreso ktp. Estas unu el la mirakloj de Esperanto, ke spite al tiaj malglaĵoj kaj stumblaĵoj ni bone interkompreniĝas, ke miskomprenoj estas maloftaj.

Sed se vi volas skribi por aliaj en la lingvo internacia, estus netolereble prezenti al internacia publiko naci-karakteran lingvaĵon, kun malklaraĵoj, falsaj amikoj, esprimoj eble kompreneblaj por samlingvanoj sed ne por homoj kun aliaj gepatraj lingvoj. Ĉu ne ĉiun el ni ĉagrenas renkonti francismojn aŭ germanismojn, ĉu ni ne tuj perdas respekton kaj fidon al aŭtoro, kiu demonstras tian malrespekton al ni, liaj legantoj?

Tial neniun risku kaj impertinentu skribi artikolon, novelon, poemon aŭ eĉ libron, neniun aŭdacu redakti gazeton, kiu ne vere ellernis la lingvon internacian! Prave tiu rikoltus nur mokon kaj koleron, kondamnon kaj riproĉon – unuvorte: fiaskon. Ellerni la lingvon, cetere, ne signifas nur disponi pri atesto pri lingva kapableco aŭ partopreno de kurso; ellerni la lingvon signifas, studian literaturon, precipe la bonajn stilistojn, profunde sidi en la lingvo, en ĝia tutmonda, universala ceto kaj en ĝia propra kulturo. Ellerni la lingvon ne signifas, esti perfekta, ĉar kiu ja povas arogi esti perfekta? Ellerni tamen signifas, vivi, pensi, aktivi, spiri, revii kaj sonĝi en la lingvo internacia, ami ĝin vere, ne nur en kantoj pri nia *kara lingvo*.

Nur se vi ellernis la lingvon, vi povas skribi en ĝi tiom klare, kiom tion postulas Tolstoj. Sed kio

estas pri tiuj, kiuj pensas konfuze? Ĉu ili povas skribi klare tamen? Eble ne, sed certe estas, ke skribado helpas ankaŭ trejni spiriton, intelekton kaj pensadon. Germana filozofo kaj verkisto Friedrich Nietzsche [Fridriĥ Niĉe (1844 – 1900)] asertis, ke nur se ni plibonigas nian stilon, do lernas skribi pli bone, ni ankaŭ lernas pensi kaj paroli pli klare.

Klare, cetere, estas ankaŭ tio: Studento, kiu volas sekvi niajn kursojn en komunikad–scienco kaj ĵurnalismo, sukcesos nur, se li ellernis la lingvon. Tial kondiĉo por akceptiĝi en nia fako estas, skribi eniran ekzamen–artikolon.

10. Kia fino?

Ni venas al la fino de nia enkonduko en la arton skribi – sed, ho ve! Al tiu ĉi arto apartenas ankaŭ la arto, trovi bonan finon de nia skribaĵo. Iuj asertas, ke la komenco estas pli malfacila ol la fino, aliaj asertas ke ĝuste kulmina fino estas ege malfacila. Recepto ankaŭ ĉi–okaze – kiel en multaj aliaj fazoj kaj okazoj de skribado – ne ekzistas. Precipe malfacile estas trovi bonan finon de raporto, priskribo, rakonto, novelo, romano; ni povas konsili nur, studi la finojn de bonaj verkistoj.

Pli facile estas fini, kiam ni skribis pri faka temo: kutime sufiĉas, se ni resumas per malmultaj koncizaj kaj klaraj frazoj tion, kion ni prezentis, kaj eventuale aldonas mallongan perspektivon pri l’ estonta evoluo.

Tiel finu ankaŭ ni: Se vi emas skribi, ne lasu vin fortimigi per tiu ĉi enkonduko, sed strebu superi la obstaklojn. Obstine kaj persiste antaŭen, kaj vi sukcesos en la arto skribi!

---

1) Plena Ilustrita Vortaro de Esperanto (PIV), Parizo 1970, p. 539

2) Enciklopedio de Esperanto, I. Volumo, Budapesto 1979, ISBN 9635710526, p. 452/453

3) Claude Piron, Belstilo verki, p. 36-42, en: J. Junger/S. Maul, Manlibro pri Ĵurnalismo, 2a eldono, Antverpeno 1988, ISBN 90-71205-25-8

4) Claude Piron, La bona lingvo, Vieno/Budapesto 1989, ISBN 9635712944